

REVISITING “ANASTASIOS POLYZOIDIS AND THE GREEK REVOLUTION”, *Mnimon* 1 (1971), p. 23-52

KATERINA GARDIKAS

doi: [10.12681/mnimon.41235](https://doi.org/10.12681/mnimon.41235)

Copyright © 2025, Mnimon

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

GARDIKAS, K. (2025). REVISITING “ANASTASIOS POLYZOIDIS AND THE GREEK REVOLUTION”, *Mnimon* 1 (1971), p. 23-52. *Mnimon*, 41, 173–176. <https://doi.org/10.12681/mnimon.41235>

Με το βλέμμα τού σήμερα

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΓΑΡΔΙΚΑ

ΜΙΑ ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ

«Ο Αναστάσιος Πολυζωίδης και η Ελληνική Επανάσταση»,
Μνήμων 1 (1971), σ. 23-52

Υποθέτω ότι η πρόσκληση να επανεξετάσω το άρθρο μου, που δημοσιεύτηκε στον *Μνήμονα* του 1971, μου ζητεί να εκφράσω τις σκέψεις που μου προκαλεί η ανάγνωσή του σήμερα, που ομολογώ ότι έχω εν πολλοίς ξεχάσει το περιεχόμενό του. Μαζί με τις σκέψεις όμως για το άρθρο, αναπολώ και τις συνθήκες, προσωπικές, εκπαιδευτικές, κοινωνικές και δευτερευόντως πολιτικές, που το δημιούργησαν. Αν και δεν παραγνωρίζω την όποια επιστημονική του σημασία –σε καμμιά περίπτωση δεν το απαρνούμαι–, σήμερα θα προσέγγιζα τον νέο Πολυζωίδη διαφορετικά. Αν δηλαδή έπρεπε να υποβάλω σεμιναριακή εργασία για να περάσω ένα μάθημα νεότερης ελληνικής ιστορίας, θα μετατόπιζα το κέντρο του άρθρου, όπως περιγράψω στο τέλος αυτής της αναδρομής.

Πριν από περισσότερο από μισό αιώνα, ως φοιτήτρια, είχα την τύχη να περάσω από την απροσδόκητη, για τα δεδομένα της εποχής, μαθητεία με τον Βασίλειο Σφυρόερα, στο μάθημα της νεότερης ελληνικής ιστορίας. Την εποχή εκείνη, οι σπουδές στη Φιλοσοφική Αθηνών κυμαίνονταν από αδιάφορες έως καταθλιπτικές χάρη σε δύο ανεξάρτητους μεταξύ τους παράγοντες: αφενός το δικτατορικό καθεστώς, αφετέρου την ελεεινή ποιότητα των σπουδών. Σε αυτό το καταθλιπτικό περιβάλλον, ο Σφυρόερας ξεχώριζε για πολλούς λόγους, κυρίως όμως διότι υπέβαλλε με εμπιστοσύνη τους μαθητές του στην πρόκληση της έρευνας. Το έργο να μοιραστεί τη δική του τέχνη, ώστε να δημιουργήσει νέους ερευνητές σε

Η Συντακτική Επιτροπή του *Μνήμονα* ξεκινά να επιλέγει άρθρα που έχουν δημοσιευτεί πριν πολλά χρόνια στο περιοδικό και προσκαλεί τους/τις συγγραφείς τους να τα διαβάσουν εκ νέου και να γράψουν για αυτά με το βλέμμα τού σήμερα. Ευχαριστούμε θερμά την Κατερίνα Γαρδικά που ανταποκρίθηκε πρώτη στην πρόσκληση.

μια γενναιόδωρη διαδικασία αναπαραγωγής, ήταν συστατικό της δημοκρατικής του υπόστασης. Από τη σκοπιά δε του μαθητή, δεν υπήρχε τίποτε πιο συναρπαστικό από αυτή την πρόκληση. Επιτέλους, μπορούσα να δω πέρα από τις χαμένες ώρες, μήνες και χρόνια της Φιλοσοφικής της δικτατορικής περιόδου.

Αλλού στον πλανήτη συντελείτο πραγματική κοσμογονία στις ιστορικές σπουδές αλλά η αναμόρφωση της ιστορικής έρευνας της δεκαετίας του 1960, κυρίως στη Γαλλία και τις Ηνωμένες Πολιτείες, θα αργούσε πολύ ακόμη μέχρι να αγγίξει την ελληνική ιστοριογραφία. Ωστόσο, μια μικρή κοινότητα υπό διαμόρφωση ερευνητών προσπαθούσε να σπάσει το φράγμα μιας ανούσιας πανεπιστημιακής εκπαίδευσης και να στήσει το δικό της βήμα. Μέσα στο γόνιμο αυτό κλίμα, οι ερευνητικές, φροντιστηριακές μελέτες που εκπονήθηκαν τότε με μια πρώιμη αυτοπεποίθηση, περιλάμβαναν το άρθρο μου, που δημοσιεύτηκε στον εναρκτήριο τόμο του περιοδικού *Μνήμων*, μαζί με άλλα άρθρα που γεννήθηκαν κάτω από τις ίδιες συνθήκες.

Το θέμα του άρθρου, ο Αναστάσιος Πολυζωίδης κατά τα χρόνια της Ελληνικής Επανάστασης, ήταν προϊόν ανάθεσης από τον καθηγητή, όπως συνέβαινε συνήθως στις σεμιναριακές εργασίες. Η εκπόνηση όμως ήταν μια προσωπική εμπλοκή για το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα στο τέλος της φοιτητικής, που συνέπιπτε πρόωρα με την αφετηρία της ερευνητικής σταδιοδρομίας αλλά εμπεριείχαν έντονα το στοιχείο του αυτοσχεδιασμού. Τα εφόδια ήταν άλλωστε λίγα και απλά: η μεθοδολογία της ιστορίας του Ranke, δηλαδή μια γεγονοτολογική προσέγγιση, η πειθαρχία της βιβλιογραφίας και η, έστω σε επίπεδο αρχάριου, τεχνογνωσία της αποδελτίωσης, κάτι που είχα μάθει ήδη στο γυμνάσιο από την καθηγήτριά μου Καίτη Παλαιολογοπούλου. Όπως μάλιστα έμαθα πολύ αργότερα, η αποδελτίωση, η τροφή της ερευνητικής καθημερινότητας, είχε το δικό της μακρό παρελθόν από την εποχή των *commonplaces* του 17ου και του 18ου αιώνα. Σε αυτό το πνεύμα, η έρευνα επικεντρωνόταν στη συλλογή όλων των βιογραφικών δεδομένων για τον Αναστάσιο Πολυζωΐδη μέχρι την οριστική επιστροφή του από το Παρίσι στην Ελλάδα, το καλοκαίρι του 1830. Με αξιώσεις πρωτοτυπίας, η έρευνα επεκτάθηκε και σε αρχειακό υλικό σε μια συναρπαστική διείσδυση στον κόσμο του επαγγελματία ιστορικού, ένα βήμα χωρίς επιστροφή.

Παρόλο που η πολιτική ιστορία ήταν τότε περίπου αυτονόητα η κατεξοχήν αξιόλογη ιστορία, προσέγγισα τον Πολυζωΐδη ως ιδιώτη, όχι ως δημόσιο πρόσωπο. Υπό αυτό το πρίσμα, προέκυπτε ένας νέος που, σε κάθε του βήμα και σε μια δύσκολη πορεία αυτοεκπλήρωσης, προσδιοριζόταν

από σειρά ρευστών περιστάσεων: από την ευκατάστατη οικογένειά του στην πατρίδα του το Μελένικο, μέσω των γερμανικών πανεπιστημίων, τη σχεδόν τυχαία κατάληξή του στο Μεσολόγγι και από εκεί και πέρα σε ό,τι έφεραν στην πορεία του οι αντιξοότητες της Ελληνικής Επανάστασης. Αυτή η αστάθεια στις τύχες του μάλιστα αποτυπώνεται στις συχνές του μετακινήσεις μέσα και έξω από τον ελληνικό χώρο, Βιέννη, Göttingen, Λονδίνο, Μάλτα, Παρίσι, και Μεσολόγγι, Κόρινθο, Κιάφα, Τριπολιτσά, Καλάβρυτα, Ύδρα, Κρανίδι, Ζάκυνθο, Σύρο ή όπου αλλού, έρμαιο στις ανάγκες της Διοίκησης και των προστατών του. Αποτυπώνεται όμως ιδιαίτερα έντονα στη διαρκή επιθυμία του να φύγει από την επαναστατημένη χώρα για να επιστρέψει στις σπουδές του. Χωρίς να έχω επίγνωση ή πρόθεση, απέφυγα έτσι την ευθύγραμμη βιογράφηση, που θα προοιωνιζόταν τον μετέπειτα φημισμένο δικαστή του Κολοκοτρώνη, της περιόδου του Όθωνα, και επικεντρώθηκα στο ίδιο το υποκείμενο της περιπέτειας. Ακόμη και σήμερα, δεν είμαι σε θέση να εξηγήσω αυτή την επιλογή στην προσέγγιση ή να την αποδώσω στο παράλληλο της δικής μου επαγγελματικής αβεβαιότητας.

Παρά τις συνεχείς της ανατροπές όμως, η χρονολογική αφήγηση στη δομή του άρθρου κάνει την τροχιά της προσωπικής περιπέτειας του Πολυζωΐδη αρκετά εναργή. Ωστόσο, διαφαίνονται ορισμένες σταθερές στην πορεία του, συγκεκριμένα ο φιλελευθερισμός του και η σχέση του με τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο και την αγγλική πολιτική επιρροή. Είναι βέβαιο ότι, αν είχα μεγαλύτερη κατάρτιση για αυτά τα ζητήματα, ακόμη και με τη βιβλιογραφία της εποχής, θα είχα επεκταθεί περισσότερο στη διερεύνησή τους.

Ο σημερινός κόσμος είναι εντελώς διαφορετικός. Εν τω μεταξύ, οι τότε φοιτητές έχουμε μάθει περισσότερα και κυρίως έχουμε υποστεί πολλαπλές επιρροές και αναθεωρήσεις. Είμαστε οι boomers που βρισκόμαστε στο κατώφλι ενός ανεξερευνήτου σύμπαντος, που αναμένεται να επηρεάσει την εργασία αλλά και την υπόσταση του σημερινού πλέον ερευνητή με τρόπους που δεν μπορούμε ακόμη να εκτιμήσουμε. Σε αυτό το παροδικό χρονικό σημείο, λοιπόν, έστω ότι ακόμη δεν είχα χάσει την περιέργειά μου για την πολιτική ιστορία και ξανά επιχειρούσα να βιογραφήσω τον Αναστάσιο Πολυζωΐδη κατά το δύσκολο πρώιμο στάδιο της ζωής του, υπόθεση ασφαλώς αυθαίρετη. Πώς θα διαχειριζόμουν την ερευνητική πρόκληση; Περισσότερο από το ζήτημα της φιλελεύθερης πολιτικής θεωρίας, που θίγεται μάλλον επιπόλαια στο άρθρο, και περισσότερο από τις απόπειρές του να σπουδάσει ιατρική, που δεν τελεσφόρησαν, σήμερα θα εστίαζα στον κόσμο των συναισθημάτων του σε μια ψυχο-ιστορική προσέγγιση.

Συγκεκριμένα, η συνεχής εκκρεμότητα της ζωής του θα πρέπει να ήταν κοινή εμπειρία στο σύνολο των σύγχρονων νέων της επαναστατικής περιόδου, οπότε το μέλλον που διαγραφόταν μπροστά τους έκρυβε υποσχέσεις για την επιτυχημένη πορεία που ονειρεύτηκαν το 1821, φεύγοντας είτε για τις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες είτε για την Ελλάδα, το ενδεχόμενο μιας συντριβής και εξαθλίωσης ή οτιδήποτε στο ενδιάμεσο. Στην περίπτωση του νεαρού λόγιου Πολυζωΐδη, ακατάλληλου για ένοπλη δράση και υπό τη συνεχή επήρεια ενός αισθήματος ματαιώσης, η εξέλιξη κρίθηκε από την εξασφάλιση ισχυρών προστατών στο πρόσωπο του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου και του Γεώργιου Κουντουριώτη. Ωστόσο, τίποτε δεν μπορούσε να προστατεύσει ούτε τον Πολυζωΐδη ούτε τους νέους της γενιάς του από τα συναισθήματα που θα επικαθόριζαν αυτή τη γενιά: από την κοινή, καθημερινή αγωνία για το μέλλον, συναίσθημα που δύσκολα υπερβαίνεται –μέχρι που η οριστική κρατική συγκρότηση της Οθωμικής περιόδου εξασφάλισε για όλους πιο σταθερούς όρους στη δημόσια σφαίρα.